

თ. ზბრამიშვილი

საქართველოს სასულიერო
მუზეუმის ბიზანტიური
მონეტები

„მეცნიერება“

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

IVE
4934

თ. აბრამიშვილი

**საქართველოს
სახელმწიფო მუზეუმის
ბიბლიოთეკის მონეტები
(1966—1984 წწ.)**

„მეცნიერება“
თბილისი
1989

ნაშრომში წყაროებისა და ნუმისმატიკური მასალის შესწავლის საფუძველზე მოცულად არის მიმოხილული საქართველოსა და ბიზანტიის შორის არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობა, რამაც განაპირობა საქართველოში ბიზანტიური მონეტების შემოსვლა და გავრცელება. ნაშრომში აღრიცხული და შესწავლილია 400 მონეტა - აღწერილი და მოცემულია ყოველნაირი ცნობები მათ შესახებ. ნაშრომს თან ერთვის აღწერილი მონეტების ძირითადი ტიპებისა და ვარიანტების ფოტოსურათები, საძიებლები.

განკუთხნილია ისტორიკოსებისა და მკითხველთა დართო წრისათვის.

რედაქტორი ისტ. მეცნ. კანდ. გ. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე

რეცენზენტები: ისტ. მეცნ. კანდ. მ. ა ნ თ ა ძ ე

ისტ. მეცნ. კანდ. ნ. ქ ა ნ თ ა რ ი ა

11/89

0502000000
----- 181-88
M 607(06)-89

© გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1989

ISBN 5-520-00181-2

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

IV საუკუნეში რომის იმპერია საბოლოოდ ორად გაიყო. ისტორიის სარბიელზე გამოვიდა მისი აღმოსავლეთი ნაწილი, რომელიც ბიზანტიის იმპერიის სახელით გახდა ცნობილი. მისი პირველივე კეისრის - არკადის (395-408) დროიდან ბიზანტიასა და საქართველოს შორის მჭიდრო ურთიერთობები დამყარდა. ეს ურთიერთობები, ხან მტრული და ხანაც მეგობრული, არ შეწყვეტილა იმპერიის დაცემამდე (1453 წ.).

ბიზანტიურ საფასეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ უცხოურ მონეტებს შორის. არქეოლოგიური გათხრების, სამონეტო განძებისა თუ ცალკეული ცალების აღმოჩენათა შედეგად გამოვლენილია თითქმის ყველა კეისრის (იმპერატორის) მონეტა არკადიდან მოყოლებული იოანე VIII პალეოლოგის (1423-1448) ჩათვლით. ჩვენში მათ შემოსვლა-გავრცელებას სხვადასხვა პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზეზი განაპირობებდა.

V-VII სს. I ნახევარში ეკონომიკურთან ერთად დიდი იყო პოლიტიკური ფაქტორის მნიშვნელობა. ამ პერიოდში საქართველო და, საერთოდ, ამიერკავკასია ბიზანტიასა და სასანური ირანის ქიშპობის სარბიელს წარმოადგენდა. ამ ბრძოლებში საქართველო ხშირად ორიენტაციას ბიზანტიაზე იღებდა, რადგანაც მასთან მეტი ჰქონდა საერთო - უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული იდეოლოგია. აღნიშნულ პერიოდში საქართველოში, როგორც მის დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ ნაწილში, ბიზანტიური მონეტები (ოქროს, ვერცხლის და სპილენძისა) სასანურთან ერთად ძირითად საფასეს წარმოადგენდნენ. ამას მოწმობს მათი მრავალრიცხოვანი აღმოჩენები.

მერაკლეს (610-641) დაშტრობების (626-627) შედეგად საქართველოსა და, საერთოდ, ამიერკავკასიაში ერთხანს ბიზანტიის ჰეგემონია დამყარდა, მაგრამ ეს დიხანს არ გაგრძელებულა. მახლობელი თუ შუა აღმოსავლეთის პოლიტიკურ სარბიელზე გამოვიდა ახალი ძალა - არაბების სახით. საუკუნეების მანძილზე ერთმანეთთან ბრძოლებში დასუსტებულმა ბიზანტიამ და ირანმა ვერ გაუწიეს სერიოზული წინააღმდეგობა ისლამის რელიგიით გაერთიანებულ არაბებს. სასანურმა ირანმა დაჰკარგა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და შევიდა არაბთა სახალიფოს შემადგენლობაში. ბიზანტიამ დიდი გაჭირვებით მოიგერია სასიკვდილო მუქარა, მაგრამ იძულებული გახდა დაეთმო უმდიდრესი პროვინციები მახლობელ აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში. არაბებმა დაიპყრეს ამიერკავკასიის ქვეყნებიც. ამ დროიდან მოყოლებული X ს-მდე ბიზანტიური მონეტების

აღმოჩენები საქართველოში უაღრესად იშვიათია, რაც კარგად ასახავს იმპერიალთან საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირების სისუსტეს.

X ს. II ნახევრიდან სახალიფოს პოლიტიკური დაშლის პირობებში გააქტიურდა ბიზანტიის საგარეო პოლიტიკა მახლობელ აღმოსავლეთსა და ამიერკავკასიაში. ბიზანტიამ განამტკიცა თავისი პოზიციები ჩრდილოეთ სირიის ნაწილში (ანტიოქია), დაიბრუნა თეოდოსიპოლის რაიონი ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში, სადაც შეიქმნა თეოდოსიპოლის თემი. ამიერკავკასიაში ბიზანტია უშუალოდ დაემუქრა საქართველოსა და სომხეთის სამეფო-სამთავროების პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას. ბასილ II-ის (976-1025) მმართველობის დასასრულს იმპერიამ შეიერთა ვასპურაქანის სომხური სამეფო და დავით კურაპალატის სამფლობელოები ტაოში, შექმნა აქ ვასპურაქანისა და ივერიის თემები. მოგვიანებით ბიზანტიამ გააუქმა და შეიერთა ანისის სამეფოც სომხეთში.

ხელსაყრელ პოლიტიკურ პირობებში ბიზანტიური ნომისმა სწრაფად გავრცელდა და დაპყრობილ ტერიტორიებზე და მათ ფარგლებს გარეთაც - უპირატესად სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების შედეგად. ამით აიხსნება ბიზანტიური ოქროს მონეტის ფართო გავრცელება ამიერკავკასიის ქვეყნებში XI ს-ში. საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში XI ს-დან ბიზანტიური ნომისმას (და სხვა მონეტების) აღმოჩენის არაერთი შემთხვევაა ფიქსირებული.

ბიზანტიის აშკარა ექსპანსიური პოლიტიკა საქართველოს მიმართ შეიცვალა XI ს. შუა ხანებიდან, როცა ორივე ქვეყანას ახალი მრისხანე მტერი - თურქ-სელჩუკები მოეწვინენ. 1071 წ. მანციკერტთან სასტიკი მარცხის შემდეგ ბიზანტია თურქ-სელჩუკებთან არსებითად თავდაცვის პოზიციას აწარმოებდა. ამავე პერიოდიდან ურთიერთობებმა საქართველოსთან მშვიდობიანი ხასიათი მიიღო. მოგვიანებით, XIII საუკუნის დასაწყისიდან, ბიზანტიასთან ერთად მჭიდრო ურთიერთობა დამყარდა ტრაპიზონის სამეფოსთან, რომელიც უშუალოდ საქართველოს დახმარებითა და ხელშეწყობით დაარსდა და რომლის პირველი მეფეც საქართველოში გაზრდილი, თამარის ნათესავი ალექსი კომნენი გახდა. XI-XIII საუკუნეებში და შემდგომ ბიზანტიური საფასე საქართველოში სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების შედეგად ვრცელდება. ფაქტურ ნუმისმატიკურ მასალებთან ერთად, რომელთა აღმოჩენების შემთხვევები ჩვენში მრავალია, ხშირია ბიზანტიური სამონეტო ტერმინების მოხსენიებაც თანადროული ხანის ქართულ ნარატიულ და დოკუმენტურ წყაროებშიც.

საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობა ნუმისმატიკური მასალების შექმნა დამოუკიდებელი მონოგრაფიის თემა და ამიტომ ამ საკითხს, ამაჯობად, ძალზე ზოგადად და სტემატურად ვეხებით. აღნიშნული საკითხის დეტალური დამუშავების აუცილებელი პირობაა საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტების თავმოყრა, ატრიბუცია და კატელოგიზება. ამ მიმართულებით ჩასატარებელი დიდი სამუშაოს პირველი შემაჯამებელი ცდა იყო ჩვენი ნაშრომი „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები“, რომელიც 1965 წ. გამოიცა. მასში ჩვენ თავი მოუყარეთ 532 ბიზანტიურ ოქროს, ვერცხლისა და სპილენძის მონეტებს, რომლებიც იმ დროისათვის დაცული იყო საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ფონდებში, მოვახდინეთ მათი კლასიფიკაცია და წარმოვადგინეთ ამ მონეტ-